

Васил Канисков

ЛЕЧЕБНИТЕ РАСТЕНИЯ НА БЪЛГАРИЯ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН СПРАВОЧНИК

София, 2011

Внимание!

1. Употребата на лечебните растения в лечителското изкуство на българската народна медицина може да се извършва единствено и само под контрол, наблюдение и указание на правоспособен медик или лечител, завършил висше медицинско образование, специализиран най-малко 3 години и положил успешно изпити по лечебните методи на българската народна медицина със съответните програми и учебни планове, одобрени от Министерството на здравеопазването и Министерството на образованието.
2. За резултатите от приложението на начините за лечение, когато изрично и лично са указаны от автора, се носи пълна лична отговорност от самия него.

Авторът

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Васил Каников, автор, 2011
© Издателство „Изток-Запад“, 2011

ISBN 978-954-321-858-5

• ВАСИЛ КАНИСКОВ •

ЛЕЧЕБНИТЕ
РАСТЕНИЯ НА
БЪЛГАРИЯ

ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕН СПРАВОЧНИК

Таблица за определяне на отделите

1. Винаги тревисти растения, необразуващи цветове, размножаващи се със спори.	2
1. * Дървета, храсти или тревисти растения, образуващи цветове, размножават се със семена.	5
2. Растения във вид на пластинка или разклонени на стъбло и листа, без корен, само с ризоиди; спорите се намират в спороносна кутийка.	
	BRYOPHYTA. МЪХОВЕ
2. * Растения с добре развити корени, със или без стъбла, листата са дребни, люсповидни или достигат различни размери; спорите се намират в спорници, по ръба или по долната повърхност на листата или на спороносни каналчета.	3
3. Стъблата са кухи, начленени, с възли и междувъзлия; листата са дребни люсповидни, сраснали във възли като ръкавче.	
	EQYISSETOPHYTA. ХВОЩОВИ
3.*Стъблата са плътни, не са начленени, или са растения без стъбла; листата не са люсповидни или ако са, не са сраснали.	4
4. Спорангиите се намират по ръба или по долната повърхност на листата.	
	POLYPODIOPHYTA. ПАПРАТОВИ
4. * Спорангиите се намират в основата на спороносните листчета, често образуващи връхни спороносни класчета.	
	LYCOPODIOPHYTA. ПЛАУНОВИ
5. Дървета или храсти; цветовете са еднополови – женските с отворени семепъпки, разположени по горната повърхност на люспи, събрани във вдървени или месести шишарки, или цветовете са единични, винаги без околоцветник.	
	FINOPHITA (<i>Gymnospermae</i>). ГОЛОСЕМЕННИ
5. * Дървета, храсти или тревисти растения, цветовете са еднополови или двуполови (хермафродити); семепъпките са затворени в плодник (завръз), който заедно с тичинките или поотделно образува цветове със или без околоцветник, разположени единично или в съцветия от различен тип.	
	AGNOLIOPHYTA (<i>Angiospermae</i>). ПОКРИТОСЕМЕННИ

Сем. УСТОЦВЕТНИ

LAMIACEAE = LABIATAE

Членовете на семейство Устоцветни са широко разпространени навсякъде, в почти всички климатични пояси: тропични, субтропични, умерени и хладни. Не се срещат само в тундровата област и в ледените Арктика и Антарктида. Обикновено се развиват върху сухи и влажни почви, по мочурливи места. Общо разнообразието на сем. Устоцветни се изразява в над 200 рода, представени от ок. 3500 вида. В България са регистрирани ок. 135 вида, описани са към 30 рода – сравнително голямо разнообразие.

Един от най-характерните белези на устоцветните растения е излъчваният от тях аромат. Достатъчно е да се стрие малко късче от растението, за да се усети веднага приятна миризма. Това е така, защото Устоцветните имат многобройни жлези, разпръснати по стъблата, листата и цветовете, които отделят ароматно етерично масло.

Друг характерен белег на това семейство са четирите ръбести стъбла и винаги срещуположно разположените на кръст по тях листа. Чашелистчетата и венчелистчетата са сраснали, като венчелистчетата в долната си част образуват тръбица, а нагоре – долна и горна устна. Долната устна е съставена от три сраснали се венчелистчета, а горната – от две. Тази характерна форма в цвета дава и името на семейството – Устоцветни.

Употребата на устоцветните растения датира отдавна. Българската народна медицина препоръчва голяма част от тях при лечение на различни заболявания. Освен от народната медицина, лечебните свойства на растенията се признават и от официалната. Днес фармацевтичната промишленост произвежда множество лекарства с използване на вещества, извлечени от Устоцветните растения. Те намират широко приложение и в парфюмерийната промишленост. Имената на много от тези растения сигурно сме чували, но едва ли сме предполагали, че те принадлежат към едно и също семейство. Да ги припомним: Маточина, Мента, Лавандула, Риган, Розмарин, Машерка, Босилек, Чубрица, Подъбиче, Ранилист, Черноглавче, Пирински чай, Пълзящо срещниче, Какула, Обикновена превара, Обикновена пришница, Обикновено миризливче, Бръшлянова самобайка, Дяволска уста, Кошутина, Петниста бударица, Планинска чубрица, Капела и др.

1. Род ACINOS

Богородиче (миризливче)

сем. Устоцветни (Lamiaceae = Labiateae)

Общо описание на видовете в рода. Многогодишни или едногодишни тревисти растения. Стъблата са влакнести, възходящи и изправени, прости или разклонени, високи 10–40 см. Листата са цели, срещуположни, яйцевидни, до продълговато ромбоични, заострени, с клинова основа, плитко назъбени, до почти целокрайни, дълги 7–15 см, широки 3–8 мм, влакнести, с къса дръжка. Цветовете са по 3–8 броя, разположени в прешлени в пазвите на листата и образуват класовидно съцветие; прицветниците са заострени. Чашката е тръбеста, дълга 5–7 mm, двуустна; тръбицата при отвора е с пръстен от власинки; венчето е бледовиолетово, дълго 7–12 mm, 1–1,5 пъти по-дълго от чашката, с плоска, врязана горна устна и 3-делна долна устна.

сн. 1. Скално миризливче
(*Acinos arvensis*)

Плодът е закръглени орехчета (Обикновено миризливче).

Употребява се в българската народна медицина и лечителско изкуство.

По нашите земи се срещат и са описани 7 вида миризливчета:

1. ***Acinos alpinus* (Lam.) Moench.** Планински ацинос. Среща се по тревисти и каменисти места и пасища в цялата страна, предимно в планините, до 2500 м надм. вис.
2. ***Acinos arvensis* (Lam.) Dandy (*Calamintha acinos* Clairv., *Satureja acinos* Scheele).** Стресниче, Скално миризливче. Честите находища са по сухите каменисти и тревисти места в цялата страна, до 1100 м надм. вис. (сн. 1)

- 3. *Acinos rotundifolius* Pers. Кръголистен ацинос.** Среща се по топли каменисти и песъчливи терени почти в цялата страна, най-вече в Североизточна България, до 500–700 м надм. вис.
- 4. *Acinos suaveolens* (Sibth. et Sm.) Q. Don. fil. Богородична трева (Богородичен бурен. Див босилек, Миризливче).** Расте по открити каменисти и скалисти места в Североизточна България, Стара планина, Витоша, Пирин, Родопите, Горнотракийската низина и Тундженската област, до 800 м надм. вис.
- 5. *Calaminta grandiflora* (L.) Moe rich. Едроцветно миризливче.** Най-често можем да го срещнем в сенчести гори и храсталаци. Разпространено е в Стара планина, Пирин, Рила, Средна гора и Родопите, от 500 до 1800 м надм. вис.
- 6. *Calaminta nepeta* (L.) Savi. Пъстро миризливче (Богородиче, Богородичен бурен).** Расте по тревисти места и редки гори в цялата страна, до 1200 м надм. вис.
- 7. *Calaminta sylvatica* Bromf. Горско миризливче (Богородиче, Богородична трева, Божигробче).** Среща се най-често по тревисти места, в редките гори в цялата страна, до 1200 м надм. вис.

Билката в българското лечителско изкуство и традиция. Богородичето се бере обредно от жените във времето между двете Богородици – накъсва се на отиване по друга работа, оставя се до корените на растението и навръщане се събира. Различават се два вида Богородична трева: едната цялата е зелена, а другата – със светлозелени резки по листата. С китка от Богородична трева се правят бани във водата при „женски“ болести. Първата се оставя в църквата за три седмици след Богородица, за да се „чете от попа“, и се пази за лек.

Запарка от Пъстро миризливче се пие при сърдечносъдови заболявания и проблеми с жълчката, а със сварената трева се правят лапи за корема. Чай от Горско миризливче се пие при кашлица (в комбинация със Слез), нерви (в комбинация с Маточина), при сърдечносъдови проблеми. При главоболие сварената трева се налага на главата, а с отварата от нея се правят „поливки“ при „незнайна болест“ и за здраве. Отвара от Скалното миризливче – Стресниче, се пие при клини на децата и при пясък в жълчката. С нея се жабури и при зъбобол.

2. Род AJUGA L.

Срещниче (Горещник)

сем. Устоцветни (Lamiaceae = Labiateae)

сн. 2. Обикновено срещниче
(*Ajuga chamaepitys*)

Общо описание на видовете в рода.

Едногодишни, рядко двугодишни и многогодишни тревисти растения. Стъблата са многобройни, четириръбести, високи 5–20 см, изправени, по-рядко полегнали, покрити, както и листата, с дълги бели, меки власинки. Листата са дълбоко 3-делни, с теснолинейни целокрайни делчета, назъбени до дълбоко разсечени, срещуположни, дълги 1–3 см, широки 1–1,5 мм. Цветовете са по един на къса дръжка, разположени в пазвите на горните прицветни листа, които са по-дълги от листата. Чашката е звънчевидна, дълга 5–6 мм, цялата покрита с бели власинки. Венчето е синьо, жълто или кремаво-

жълто, дълго 10–16 мм, 2–3 пъти по-дълго от чашката, влакnesto, с много къса, врязана горна устна, долната е 3-делна. Тичинките са 4, две от които са по-къси. Плодовете са грапави орехчета, с мрежеста повърхност. Обикновено срещниче се употребява в българската народна медицина и лечителското изкуство.

По нашите земи се срещат и са описани 6 вида от рода Срещниче:

1. ***Ajuga chamaepitys* (L.) Schreb. Обикновено срещниче** (сн. 2). Среща се най-често по топли и каменисти варовикови места в цялата страна, до 2000–2200 м надм. вис.
2. ***Ajuga genevensis* (L.). Перестолистно срещниче.** Расте по тревисти места, из храсталаци в цялата страна, до 1200 м надм. вис.
3. ***Ajuga laxmanii* (L.) Benth. Петнист горещник (Лаксманово срещниче).** Прилича на Върболистното срещниче, но се отличава от него по цветната тръбица. Среща се по тревисти места и каменисти поляни в цялата страна, до 1500–1700 м надм. вис.
4. ***Ajuga pyramidalis* L. Пирамидално срещниче.** Чести находища са по тревисти места, поляни и планински ливади

в Стара планина, Витоша, Рила, Пирин, Родопи, от 1200 до 2500 м надм. вис.

5. *Ajuga reptans* L. Пълзяще срещниче, пълзящ горещник (сн. 3). Вирее най-често по влажни, тревисти места, покрай горски пътеки в цялата страна, до 2000 м надм. вис.

6. *Ajuga salicifolia* (L.) Schreb. Върболовистно срещниче. Само този вид има жълти цветове. Расте най-често по сухите тревисти места. Среща се в Тракийската низина, източната част на страната и Черноморското крайбрежие, до 500 м надм. вис.

Сем. Устоцветни (Lamiaceae = Labiateae)

Пълзяще срещниче, Пълзящ горещник

Ajuga reptans

Български народни наименования. Кози ненки, Кокоша трева, Мазниче, Огничево биле, Жълто срещниче, Огниче тамянка, Богородиче, Богородично биле, Вечерниче, Изтравниче, Кадиризица, Пресечена трева, Решето, Срещиче, Срешище, Стресниче, Срящиче, Юдичава трева, Мазало, Меча стъпка, Горещник, Сечено биле.

Наименования в други страни. Русия: Живучка елочковидная, Живучка ползучая; Англия: Common Bugle; Германия: Guldengünsel; Франция: Bugle rampante.

Разпространение. В Средна и Южна Европа, Мала Азия, Кавказ, Крим, Средиземноморието, Сирия, Тунис.

Находища. У нас билките от рода на горещниците се срещат обикновено по ограти от слънцето места, по хълмистите и равнинните райони, като плевел по стърнищата, из редките храсталаци, почти в цялата страна.

сн. 3. Пълзяще срещниче
(*Ajuga reptans*)

Описание на билката. Многогодишно тревисто растение. Стъблото е изправено, влакнесто, просто, с пълзящи вкореняващи се издънки. Листата са лопатовидни, с назъбени краища, почти голи. При основите са по-едри, стесняващи се в дълги дръжки, а стъблените са овални, дребни, с къси дръжки, разположени срещуположно. Цветовете са светлосини, с белезникави ивици, рядко розови или бели, разположени в полуупрещени, които към върха са сближени в лъжливо класовидно съцветие. Чашката е звънчеста, изцяло влакнеста, с 5 зъбела. В долната част на тръбицата и венчето се намира пръстен от власинки. Горната устна е врязана, много къса. Долната устна е 3-делна, а средният ѝ дял е едър, обратносърцевиден. Тичинките стърчат над горната устна извън цвета, като страничните са по-дълги. Плодът е съставен от 4 набръчкани орехчета. (сн. 3)

Употребяема част. Надземната част и на трите вида. Отрязва се с остро ножче цялата облистена част. Събирането трябва да се извършва особено внимателно, да не се скубе, за да не се унищожи находището!

Време на събиране. Май – август.

Химичен състав. Съдържа следи от етерично масло, горчиви вещества, захари, витамин С и витамин К, гликозид с още неуточнени свойства.

Лечебно действие. Кръвоспиращо, противовъзпалително, антисептично, противомикробно.

Приложение. Лечебните сили на това растение са били известни по нашите земи още при траките. Намира приложение при диария, треска и жълтеница. *Въннино:* при гнойни и прорезни рани. С дрогата се лекуват и домашните птици. *Внимание:* Билката е отровна!

Начин на употреба. *Вътрешно:* Една супена лъжица ситно счукана дрога се залива с две водни чаши вряща вода, оставя се да кисне, докато изстине, след което се прецежда и се изпива за два дни. Може да се употребява и във вид на тинктура от 70 % спирт и дрога в съотношение 10 : 2, като се приемат по 8–12 капки в малко вода, 3 пъти дневно. *Въннино:* Прилага се във вид на отвара: 2 супени лъжици от дрогата в 2 чаени чаши вода се вари 2 мин. След прецеждане се поставя като компрес при трудно зарастващи гнойни рани и др.

Билката в българското лечителско изкуство. С изсушени листа на Петнист горещник се кади стаята на родилката всяка вечер, до 40-ия ден, за да се предпази от уроки и изтравници. Накадяването с Горещници се прави и против главоболие, зъбобол, уроки, треска, епилепсия и епидемични болести. Отварата от Пълзящ горещник се употребява при камъни в жълчката, чернодробни болести, кръвохрачене и дизентерия. Билката е силно отровна и упойваща, затова се ползва като естествено средство против паразитите, нападащи копринените буби. С набрана билка на Еньовден, преди изгрев слънце, се налагат прорезни рани.

3. Род **BALLOTA L.** **Капела**

сем. Устоцветни (Lamiaceae = Labiate)

Общо описание на видовете в рода. Многогодишни тревисти растения. Стъблата са изправени, силно влакнести и разклонени, високи до 120–130 см, четириръбести, по-късно придобиват червеникав или виолетов цвят. Листата са срещуположни, яйцевидни, долните закръглени, с дръжка, дълга до 5 см; горните заострени, назъбени, дълги 3–10 см, широки 2–6 см, почти приседнали. Цветовете – неправилни, на дръжка, дълга 1–1,5 см, събрани по 4–10 в пазните на горните листата в групи на обща цветна дръжка и полусенници, с къси заострени прицветници. Чашката е тръбесто-звънчеста, дълга 9–13 мм, с 5 еднакви шиловидни зъбеца, правилна, с власинки. Венчето е розово-виолетово, рядко бяло, отвътре с пръстен от власинки, двуустно – горната устна удължена, слабо вдлъбната, долната 3-делна, с по-едър, обратносърцевиден дял. Тичинките са 4, скрити под горната устна, две от тях по-къси. Яйчикът – горен. Плодовете са яйцевидни орехчетата, тъмнокафяви, голи, гладки. Употребява се от българската народна медицина.

По нашите земи се среща само 1 вид:

Ballota nigra L. Черно кандиниче (сн. 4). Расте по тревисти, често буренливи места, край стоборите, в цялата страна, до 1200 м надм.вис. Цъфти юни – септември.

сн. 4. Черно кандилниче
(*Ballota nigra*)

Сем. Устоцветни (Lamiaceae = Labiateae)

Черно кандилниче

Ballota nigra L.

Български народни наименования. Кандилниче, Черна капела, Кандилниче.

Наименования в други страни. Русия: Белокудренник черный; Англия: Black horehound; Франция: Marrube noir; Германия: Schwazzer.

Разпространение. Расте в Европа, Мала Азия, Армения, Кюрдистан, Иран.

Находища. У нас се среща по буренливи места, край стоборите, като плевел в овощните градини, из многогодишните фуражни култури, около населените места и другаде из цялата страна.

Описание на билката. Многогодишно тревисто растение. Коренището е късо, пълзящо. Стъблото е четвъртито, изправено, просто или разклонено, влакnesto, високо до 1 м. Листата са яйце-видни, долните с дълги дръжки, закръглени, а горните – почти приседнали, заострени, назъбени. Цветовете са моравочервени, стоящи в пазвите на листата. Чашката е тръбесто-звънчеста с 10 жилки и 5 еднакви шиловидни зъбеца. Венечната тръбица отвътре е с пръстен от власинки. Горната устна е дългнеста, слабо вдлъбната, а долната е 3-делна, с по-едър, обратносърцевиден среден дял. Външните тичинки са по-дълги от вътрешните. Орехчетата са дългнесто, обратно овални. Цъфти от юни до септември. След прецъфтяването съдържащите семена прешлени са силно бодливи. Свежото растение е с неприятна миризма, която след изсушаване отчасти се губи. Цъфти юни – септември.

Употребяема част. Надземната част (*Herba Ballotae nigrae*, *Herba Marrubii nigri*).

Химичен състав. Етерично масло, марубин, горчиво вещество, стеролг, до 13 % пирогалови и катехинови танини, един гликосапонин, един flavonov glikozid, холин и др.

Време на събиране. Юни – август.

Начин на бране. Отрязва се облистената цъфтяща надземна част в началото и по време на цъфтение, на около 25 см отгоре. Още при брането дрогата се прочиства от случайни примеси или наядени от насекомите растителни части.

Начин на сушене. В сухи и проветриви помещения или в сушилня при температура, не по-висока от 30 °C.

Рандеман. От 4–5 кг свежа дрога се получава 1 кг суха.

Опаковка. В бали със стандартно тегло.

Съхранение. В сухи и проветриви помещения в добре пригответи опаковки.

Начин на употреба. В нашата народна медицина като успокоително средство, против подувания и болки в стомаха и червата: 5–10 г ситно нарязани стръкове се заливат с 300 мл вряща вода, след 1/2 час течността се прецежда и се пие по 1 супена лъжица 3–4 пъти дневно. Отлично лятно медоносно растение.

4. Род BETONICA (*Stachys* L.Trev)

Ранилищ (Чистец)

сем. Устоцветни (Lamiaceae = Labiateae)

Общо описание на видовете в рода. Многогодишни тревисти растения с къси коренища и изправени, четириръбести стъбла, високи до 120 см, гъсто разперени, с власинки. Листата са срещуположни, беловълнести, назъбени. Долните са яйцевидни или продълговато яйцевидни, а горните – продълговати, приседнали. Цветовете са почти приседнали в пазвите на горните листа, прешлените са сбити, съставени от голям брой цветове (10–50), гъсто покрити с големи бели власинки и образуващи привидно класовидно съцветие. Чашката е тръбеста, дълга 6–12 мм, 5-делна, с нееднакви зъби. Венчето е светлорозово, двуустно, с власинки в горната устна, дълго 15–25 mm. Тичниките са 4, скрити под горната устна. Яйчникът е горен. Плодът е разпуклив на 4 тристанни орехчета. (Германски ранилищ)

По нашите земи се срещат 22 вида от билката и официално са описани 12:

- 1. *Betonica (Stachys) alpina* L. Алпийски ранилист.** Среща се най-често по тревисти места, в разредени гори и сечища в Стара планина, Витоша, Пирин, Рила, Средна гора и Родопите, от 900 до 2200 м надм. вис. Цъфти юни – септември.
- 2. *Betonica (Stachy) angustifolia* Bieb. Теснолистен ранилист.** Расте по сухи, тревисти и скалисти, по-често варовикови места. Среща се по Южното черноморско крайбрежие, Славянка, Долината на р. Места, Пирин, Рила, Средна гора, Родопите, Горнотракийската низина, поречието на р. Тунджа и Странджа, до 800 м надм. вис. Цъфти юни – август.
- 3. *Betonica (Stachy) annua* L. Едногодишен ранилист.** Цветните прешлени са с по 2 – 6 цвята. Зъбците на чашката са почти равни на тръбицата, с изцяло влакнест осил и по-къси от тръбицата на венчето. Расте често по тревисти места, по орнищите като плевел в цялата страна, до 1600 м надм. вис. Цъфти май – септември.
- 4. *Betonica (Stachy) cretica* L. Критски ранилист.** Вирее по сухи тревисти и каменисти места по Южното черноморско крайбрежие, Стара планина, района на Струмската долина, южните склонове на Пирин, Странджа и Родопите, до 900 м надм. вис. Цъфти май – август.
- 5. *Betonica (Stachy) germanica* L. Германски ранилист (Елеш, Космат елеш, Смърдан) (сн. 5).** Венечната тръбица отвътре към горния си край е с пръстен от власинки. Цветоносното стъбло е равномерно облистено от по-голям брой листа. Среща се по тревисти места, край гори, из храсталаци в цялата страна, до 1200 м надм. вис. Използва се в българската народна медицина и лечителското изкуство. Цъфти юни – август.

сн. 5. Германски ранилист
(*Betonica germanica*)

- 6. *Betonica (Stachy) obliqua* Waldst. et Kit. L. Бледожълт (Източен) ранилист.** Само този вид е с бледожълти цветове и в прешлените има по много цветове – до 20 на брой. Расте по сухи и тревисти места, из храсталаци. Среща се в Тракийската низина, Югоизточна България, районите на Шумен и Провадия, до 800 м надм. вис. Цъфти юли – септември.

7. *Betonica (Stachy) officinalis* (L.) Trev. Лечебен ранилищ (сн. 6).

Венечната тръбица отвътре е без пръстен от власинки. Цветностният стрък е безлистен или само с 2–3 чифта стъбла. Чашката е с 5 жилки. Вирее по тревисти места, храсталаци и ливади почти в цялата страна, до 2000 м надм. вис. Цъфти юни – септември. Използва се в българската народна медицина и лечителско изкуство.

сн. 6. Лечебен ранилищ
(*Betonica officinalis*)

8. *Betonica (Stachy) palustris* L. Блатен ранилищ. Среща се по влажни места, ливади, край реки и блата в Североизточна България, Дунавската равнина, в полите на Витоша, района на р. Тунджа, до 1000 м надм. вис. Цъфти юли – септември.

9. *Betonica (Stachy) plumosa* Griseb. (L.) Перест ранилищ. Често се среща по открити скалисти места в Стара планина, Витоша, Осоговска планина, района на р. Струмска, Беласица, Средна гора, от 200 до 1400 м надм. вис. Цъфти май – август. Балкански ендемит.

10. *Betonica (Stachy) recta* L. Прав ранилищ (Прав елеш, Ранолист, Устоцветен чистец, Чистец). Цветните прешленни са с по 6–10 цвята. Зъбците на чашката са почти два пъти по-къси от ръбицата, с гол осил и достигат до горния край на тръбицата на венчето. Расте по сухи, тревисти, предимно варовикови места. Среща се по Черноморското крайбрежие, в Североизточна България, Дунавската равнина, Предбалкана, Стара планина, Витоша, Осоговска планина, Пирин, Рила, Родопите, Горнотракийската низина, района на р. Тунджа и Странджа, до 1400 м надм. вис. Цъфти май – септември. Използва се в българската народна медицина и лечителско изкуство.

11. *Stachy sylvatica* L. Горски ранилищ. Среща се предимно в сенчестите гори на предпланините и планините на цялата страна, от 200 до 1200 м надм. вис. Цъфти юни – септември. Използва се в българската народна медицина и лечителско изкуство.

12. Stachy critica ssp. Bulgarica Rech. (L.) Котешка билка (Бабух, Котешка трева, Мача трева). Използва се в българската народна медицина и лечителско изкуство.

Сем. Устоцветни (Lamiaceae = Labiateae)

Лечебен ранилист

Betonica officinalis L. (*Stachys officinalis* L.Trev.)

Български народни наименования. Ранилист, Рошовина, Рошовела, Кестере (тур.), Хайдушка билка, Червен вятър.

Наименования в други страни. Русия: Буквица лекарственная; Англия: Betony; Германия: Heilziest; Франция: Bétoine (offici-nale).

Разпространение. Европа и Азия.

Находища. У нас се среща из тревистите места и храсталациите в цялата страна, до 2000 м надм. вис.

Описание на билката. Многогодишно тревисто растение с почти хоризонтално коренище. Стъблата са дълги 20–100 см, изпразни, четириръбести, неразклонени. Листата са продълговати, до яйцевидно-продълговати, 3–12 см дълги и 2–5 см широки, в основата са сърцевидни, тъпо назъбени; при основите са с дълги дръжки, събрани в приземна розетка; стъбловите са приседнали, срещуположни. Цветовете са розово-червени, събрани в пазните на горните листа и по върховете на стъблото в гъсти класовидни съцветия. Чашката е 5-делна. Венчето е двуустно, с цяла горна устна. Тичинките са 4. Плодът при узряване се разпада на 4 продълговати орехчета.

Употребяема част. Цъфтящите и облистени части на растението и коренището. **Внимание:** Събирането на корени да се съгласува със съответните компетентни органи!

Време на събиране. През лятото: юни – септември.

Химичен състав. Съдържа пирол и алкалоиди (бетоницин, стахидрин и турицин); дъбилни вещества, ограничено количество етерично масло, сапонини, смолисти вещества, органични киселини, минерални соли и др.